

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

*Оксана Пілевич,
в. о. директора Ірпінського державного
коледжу економіки та права*

Анотація

Автор статті визначає актуальність розв'язання проблем формування культурно-освітнього середовища у вищому навчальному закладі — коледжі для формування професійної культури майбутніх фахівців з фінансів і кредиту. На основі аналізу результатів наукових досліджень щодо і структури феномену «культурно-освітнє середовище» здійснено експлікацію поняття «культурно-освітнє середовище вищого навчального закладу». Розглянуто можливості культурно-освітнього середовища коледжу, висвітлені в наукових працях, котрі представлено достатньо широко: від формування знань, умінь, навичок і здатності використовувати їх в діяльності — до формування загальної і професійної культури, толерантності, науково-професійної творчості тощо. Проілюстровано зв'язок культурно-освітнього середовища навчального закладу з педагогічним процесом, а також з основними характеристиками сучасного суспільства — стрімким розвитком інформаційних технологій та активним впровадженням в освіту Інтернету. Розкрито його роль і багатогранні можливості у формуванні майбутніх фахівців, траєкторії їхнього професійно-особистісного розвитку. Зроблено акцент на практичній значущості культурно-освітнього середовища вищого навчального закладу як невичерпному педагогічному потенціалі, що сприяє розширенню меж професійної компетентності і формує підґрунтя професійної культури майбутнього фахівця.

Ключові слова: культурно-освітнє середовище, професійна культура, вищий навчальний заклад, коледж, майбутні фахівці з фінансів і кредиту.

Постановка проблеми. Упродовж останніх років спостерігається загальноосвітня тенденція посилення уваги до проблем якості професійної освіти, що пов'язано з підвищенням вимог до інтелектуальних ресурсів суспільства та зростаючою роллю нових технологій. При розробленні механізму оцінювання якості освіти як базовий використовується компетентність підхід, при якому оцінюються не лише професійні знання і кар'єра можливості випускників, але й їхній культурний розвиток. На сторінках наукових видань учені і педагоги-практики висловлюють переконливу думку, що значну роль в культурному розвитку особистості відіграє організоване культурно-освітнє середовище навчального закладу, в тому числі, в коледжі.

Проблема культурно-освітнього середовища, його впливу на розвиток і становлення особистості, є актуальною в контексті досліджень багатьох суспільних наук — філософії, соціології, культурології, психології. Що стосується вітчизняної педагогічної науки, то варто зауважити, що при загальному зростанні інтересу дослідників до соціокультурних аспектів освітньо-виховної діяльності, ґрунтовні дослідження культурно-освітніх середовищ вищих навчальних закладів, зокрема коледжів, не приводились. Однак, розпочато дискусію щодо ролі його як компонента освітньо-виховного процесу, важливості впливу цього чинника на якість освіти. Водночас, залишаються практично невизначеними механізми, функції, технології формування культурно-освітнього середовища та управління ним, його вплив на якість професійної підготовки майбутніх фахівців у коледжі, зокрема з фінансів і кредиту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї культуровідповідної освіти в теорії педагогіки були привнесені відомими педагогами: С. Гессеном, А. Дістервегом, М. Пироговим, С. Русовою, В. Сухомлинським, К. Ушинським. Значну увагу розвитку середовища навчальних закладів приділяють зарубіжні вчені. Цим особливо опікуються дослідники в галузі педагогічної соціології, культурології освіти (Н. Гольцева, Н. Крилова, В. Панов та ін.). Проблема становлення та розвитку культурно-освітнього середовища навчальних закладів в Україні досліджується В. Болгаріною, О. Бондарем, Ю. Жуком, О. Савченко. Поступово з'являються прихильники культурологічного підходу до управління навчальним закладом, формування професійної культури і професійної компетентності (С. Бігунова, Л. Мазай, Е. Мовсесян, О. Шевченко).

Проблема формування й організацій культурно-освітнього середовища у вищому навчальному закладі порушується в наукових працях Є. Белозерцева, С. Климова, Н. Соловйової, Г. Тенюкова, С. Шалової, Д. Шамсутдінової. На жаль, в наукових працях вітчизняних педагогів-дослідників дане питання розглядається аспектно, в окремих статтях, а здійснений аналіз рівня його розвитку здебільшого поверхневий.

Метою статті є експлікація поняття «культурно-освітнє середовище» вищого навчального закладу — коледжу та розкриття його ролі й можливостей у професійній підготовці майбутніх фахівців з фінансів і кредиту на матеріалах теоретико-прикладного дослідження та досвіду роботи.

Виклад основного матеріалу. У сучасній професійній педагогіці з'явилась необхідність осмислення поняття «культурно-освітнє середовище», в тому що його великий вплив на педагогічні процеси в навчальних закладах та формування особистості студента є очевидним і доведеним у низці наукових праць. Оскільки цей термін став використовуватися в педагогічних працях не так давно, то він ще не отримав достатньо повного визначення. Його появу пов'язують з активізацією ролі освіти у формуванні суспільства нового типу (інформаційного, постіндустріального, постмодерного), в якому «суттєво зростає роль знань і інформації, а культура пронизує всі сфери і рівні буття людини» [4, с. 16]. Нами розглянуто декілька позицій відомих дослідників культурно-освітнього середовища навчального закладу щодо їхнього розуміння суті даного феномену.

Наприкінці ХХ століття Є. Белозерцев тлумачив культурно-освітнє середовище як «сукупність різних умов, в котрих люди живуть, навчаються і трудяться, розвиваються. ... Це – осередок природних, історичних, релігійних, культурних, матеріальних, соціальних умов, у яких протікає життя і діяльність сільського і міського населення» [2].

Найбільш розгорнуте визначення культурно-освітньому середовищу наведено у статті В. Гатальського в 2010 році, в якій автор розглядає оптимізацію соціально-культурної діяльності учнів. З його точки зору, культурно-освітнє середовище – це «змістово-смісловий і просторово-часовий континіум, який сприяє включенню особистості в ціннісно-смісловий світ культури, збережено соціальної цілісності й особистісної самореалізації» [3, с. 86]. На думку вченого, варто враховувати, що в соціально-педагогічному плані культурно-освітнє середовище – це «сукупність умов і можливостей особистісного зростання», які створюються цілеспрямовано «різними суб'єктами педагогічного процесу» і формуються «соціально-культурним середовищем життєдіяльності особистості». Водночас, він наголошує, що в «методології середовищного підходу розвиток особистості (як і процес її виховання) позиціонується як спосіб і результат «перетворення» природних задатків і можливостей, при цьому основну роль, окрім технологічних моментів, відіграє історико-культурна глибина включеної в сферу сумісної діяльності матеріалу» [3, с. 86].

Таким чином, у контексті нашого дослідження можна зробити висновок, що культурно-освітнє середовище коледжу має створюватися цілеспрямовано, у взаємодії педагогів і студентів, соціальних партнерів як суб'єктів професійної підготовки майбутніх фахівців. З метою розвитку і гармонізації особистісних якостей та професійної культури студентів за обраною спеціальністю має бути визначена його структура з урахуванням соціально-культурного середовища життєдіяльності особистості, зокрема регіонального компонента.

Пізніше, в 2011 році. І. Набок висвітлив свою позицію щодо визначення поняття «культурно-освітнє середовище», яка базується на основних характеристиках сучасного суспільства: стрімкий розвиток інформаційних технологій та активне впровадження в освіту Інтернету. А тому «освіту особистості не можна ототожнювати тільки із засвоєнням навчальних програм під керівництвом педагогів. Цей процес значно ширший і складніший. Він має враховувати реальне середовище впливу на особистість, весь складний і багаторівневий контекст культурно-освітньої комунікації [4, с. 16].

Практика педагогічної діяльності з професійної підготовки майбутніх фахівців із фінансів і кредиту в коледжі переконує, що культурно-освітнє середовище, безумовно, є багаторівневим феноменом з множиною «перетинання цих рівнів». А тому треба погодитися з точкою зору. І. Набока, що культурно-освітнє середовище має розглядатися як «відкрита, гнучка» система, здатна до саморозвитку, самоадаптації до «сучасних соціально-трансформаційних процесів» та «інтеріоризації нововведень» [4, с. 17].

Визначення поняття «культурно-освітнє середовище» в 2012 році дала Д. Шамсутдінова в контексті навчання студентської молоді: «це вся сукупність інформаційно-пізнавальних, соціальних і духовно-моральних факторів і умов, безпосередньо оточуючих студента в процесі навчання» [7, с. 154]. На наш погляд, таке тлумачення за суттю дуже близьке до його розуміння Є. Белозерцевим, і, водночас, є ширшим, оскільки відображає контекстний характер професійної підготовки.

З огляду на результати аналізу наукових праць Є. Белозерцева, В. Гатальського, І. Набоки, Д. Шамсутдінової [2; 3; 4; 7], можна зробити висновок, що проблема структурно-морфологічного і функціонального аналізу культурно-освітнього середовища вищого навчального закладу залишається нерозв'язаною. Її вирішення потребує «міждисциплінарного підходу, в якому методологічно інтегруюча роль має належати культурології» [4, с. 17]. У зв'язку з тим, що культурно-освітнє середовище є важливим джерелом всебічного розвитку всіх суб'єктів педагогічного процесу (доведено в наукових працях), створення морально-психологічного, творчого та інтелектуального клімату, то цей простір слід розглядати, з однієї сторони, як «простір професійного і культурного самовизначення особистості студента у відповідності з його індивідуальними особливостями і культурними вподобаннями, а з іншої – це сфера формування траєкторії професійно-особистісного розвитку кожного, хто навчається, і створення педагогічних умов їх реалізації» [5, с. 270]. Разом з цим, на думку С. Шалової, культурно-освітнє середовище доцільно досліджувати в контексті вивчення якості освіти. Зв'язок між якістю освіти і середовищем можна розглядати в двох аспектах: якість середовища зумовлює якість освіти; якість середовища – один з критеріїв оцінювання якості освіти в навчальному закладі [6, с. 61]. Така позиція цілком відповідає задуму нашого дослідження: формування професійної культури майбутніх фахівців з фінансів і кредиту в коледжі, де цілком ймовірно визначити взаємозв'язок створеного культурно-освітнього середовища з результатами професійної підготовки молодших спеціалістів.

Організація культурно-освітнього середовища у вищому навчальному закладі, де здійснюється професійна підготовка майбутніх фахівців з фінансів і кредиту, має практичну значущість. Його педагогічний потенціал невичерпний, адже інтеріоризація середовищних

характеристик, засвоєння і правлення елементів середовища, що складають індивідуальний простір студента, сприяє розширенню меж його професійної компетентності і формує підґрунтя професійної культури.

У своєму дослідженні ми будемо виходити з розуміння культурно-освітнього середовища як сукупності інформаційно-пізнавальних, соціальних і духовно-моральних чинників і умов, які, з однієї сторони, створюють прості професійного і культурного самовизначення особистості студента у відповідності з його індивідуальними особливостями і культурними вподобаннями, а з іншої – сферу формування траєкторії професійно-особистісного розвитку кожного, хто навчається, перетворюючи інтелектуальну активність в особистісну культуру.

Роль і можливість культурно-освітнього середовища в професійній підготовці майбутніх фахівців з фінансів і кредиту в теорії вітчизняної педагогічної науки залишається малодослідженою. Базуючись на матеріалах теретико-прикладного дослідження та досвіду роботи в коледжі, зазначимо, що його виховний потенціал забезпечується, насамперед, суб'єктами, які складають освітнє середовище, взаємодіють між собою на основі суб'єкт-суб'єктивних взаємовідносин із «взаємоактивізацією їх ресурсів». В. Гатальський підкреслює: «Процес навчання якщо не прямо, то дотично працює на особистий розвиток учнів, на підвищення їхньої внутрішньої культури, розширення світогляду» [3, с. 89].

У формуванні професійної культури особистості мають використовуватися можливості різних навчальних дисциплін і предметів, як загальноосвітніх, так і спеціальних. Саме в дидактичній системі реалізується виховний потенціал: через засвоєння знань і включення студентів у навчальний процес формується їхнє адекватне ставлення до світу, інших людей, своєї професії. Виховні завдання вирішуються також у позаурочний час, коли студенти включаються в різні форми соціально-культурної діяльності. Таким чином, у процесі навчання студенти набувають певних компетенцій, а культурно-освітнє середовище формує в них систему цінностей, створює додаткові умови для розкриття і розвитку здібностей, соціалізації та самореалізації особистості.

Досліджуючи культурно-освітнє середовище факультету, Г. Тенюкова дійшла висновку, що це утворення має розглядатися як впливовий чинник освітньої підготовки майбутнього фахівця, важливе джерело всебічного розвитку особистості студента і педагога, «створення морального, творчого та інтелектуального клімату. З однієї сторони, це простір професійного культурного самовизначення особистості студента у відповідності з його індивідуальними особливостями і культурними вподобаннями, а з іншої – це сфера формування траєкторій професійно-особистісного розвитку кожного, хто навчається, і створення педагогічних умов їх реалізації» [5, с. 270].

За результатами дослідно-експериментальної роботи науковцям підтверджена домінантна роль культурно-освітнього середовища в процесі розвитку толерантної свідомості молоді [1]. Безперечно, це має бути організований за певною моделлю простір, що базується на спеціально виокремлених принципах, і відповідає таким вимогам, як: гнучкість і задоволення потреб інтелектуального, емоційного, креативного розвитку особистості студента, здатність впливати на процес становлення творчої спільноти в коледжі. Культурно-освітнє середовище конструюється свідомо для досягнення освітніх цілей, має окремі підсистеми, зазвичай, природно і соціальну (соціокультурну).

Дослідниками також доведено двосторонній характер взаємодій людини у культурно-освітнього середовища. Як зазначає С. Шалова, «з однієї сторони, всі компоненти середовища прямо або опосередковано впливають на розвиток особистості студента, а з іншої – середовище є складною системою, що включає людину, яка своїми діями активізує

або конструює ті чи інші елементи середовища, і тим самим начебто створюючи його для себе» [6, с. 63]. Адже зовнішні враження, стверджують учені-психологи, отримане через сенсорні органи, залишає слід, який при багаторазовому повторенні обов'язково закріплюється в свідомість. У результаті в людини формується ціннісне ставлення до предметів, явищ дійсності або певних видів діяльності, зокрема, професійної.

Для нашого дослідження науковий інтерес представляє роль культурно-освітнього середовища вищого навчального закладу в орієнтації студентів на науково-професійну творчість. З досвіду С. Шалової, визначення її впливу на цей процес пов'язано зі значним труднощами. Існують певні бар'єри в діагностиці місця кожного компонента цілісного середовища вищого навчального закладу, та очевидними є невідворотні зміни в ньому ідеалів, цінностей, норм, стилів мислення, що пов'язано як із впливом суспільства, так і з розвитком суб'єктів педагогічного процесу. Як вихід із ситуації, вчена пропонує при оцінюванні ефективності впливу культурно-освітнього середовища виходити з критерії визначення рівня сформованості у студентів ціннісних орієнтацій, таких, як: розуміння суті науково-професійної творчості; самооцінки власних потреб і можливостей; активності в науковій діяльності; практичній спрямованості засвоєних знань, умінь і готовності застосовувати їх в діяльності тощо [6, с. 63].

Висновок. Поняття «культурно-освітнє середовище» вищого навчального закладу – коледж, тлумачиться в нашому дослідженні як сукупність інформаційно-пізнавальних, соціальних і духовно-морально чинників та умов, які, з однієї сторони, створюють простір професійного і культурного самовизначення особистості студента у відповідності з його індивідуальними особливостями, потребами і культурними вподобаннями, а з іншої – сферу формування траєкторії професійно-особистісного розвитку кожного, хто навчається, перетворюючи інтелектуальну активність в особистісну культуру. Можливості культурно-освітнього середовища коледжу в наукових працях представлено достатньо широко – від формування знань, умінь, навичок і здатності використовувати їх в діяльності – до формування загальної і професійної культури, толерантності, науково-професійної творчості тощо.

Література

1. Абдуразакова Д. М. Педагогический потенциал культурно-образовательной среды в развитии толерантности учащихся / Д. М. Абдуразакова, А. Н. Абдуразакова // Известия Дагестанского государственного педагогического университета. Психолого-педагогические науки. – 2011. – № 3. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskiy-potentsialkulturno-obrazovatelnoy-sredy-v-razvitiitolerantnosti-uchaschihsya>. – Назв. с экрана.
2. Белозерцев Е. П. Розанов В. В. и Бунин И. А об образовании в России / Е. П. Белозерцев // Материалы международной научной конф., посвященной 850-летию г. Ельца – Елей: ЕГПИ, 1996. – 192-196.
3. Гатальский В. Д. Оптимизация социально-культурной деятельности учащихся / В. Д. Гатальский // Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина. – 2010. – Т. 3. - № 2. – С. 83-91.
4. Набок И. Л. Культурно-образовательная среда вуза как фактор модернизации педагогического образования / И. Л. Набок // Universum: вестник герценовского университета. – 2011. - № 5. – С. 16-18.

5. Тенюкова Г. Г. Культурно-образовательная среда факультета как фактор образовательной подготовки педагога-музыканта / Г. Г. Тенюкова, Е. Г. Хрисанова // Мир науки, культуры, образования. – 2013. - № 4(41). – С. 269-272.

6. Шалова С. Ю. Творческая культурно-образовательная среда как условие ориентации студентов на научно-педагогическое творчество / С. Ю. Шалова // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2010. – Т. 48. - № 4. – С. 60-63.

7. Шамсутдінова Д. В. Компетентный подход к формированию социально-культурно пространства вуза / Д. В. Шамсутдінова. – 2012. - № 1(29). – С. 151-154.

Аннотация

Автор статьи определяет актуальность решения проблемы формирования культурно-образовательной среды в высшем учебном заведении – колледже для формирования профессиональной культуры будущих специалистов по финансам и кредиту. На основе анализа результатов научных исследований, сути и структуры феномена «культурно-образовательная среда» осуществлено экспликацию понятия «культурно-образовательная среда высшего учебного заведения». Рассмотрены возможности культурно-образовательной среды колледжа, представленные в научных трудах достаточно широко – от формирования знаний, умений, навыков и способностей использовать их в деятельности – до формирования общей и профессиональной культуры, толерантности, научно-профессионального творчества и т.д. Проиллюстрировано связь культурно-образовательной среды учебного заведения с педагогическим процессом, а также с основными характеристиками технологий и активных внедрением в образование Интернета. Раскрыто его роль и многогранные возможности в формировании будущих специалистов, траектории их профессионально-личностного развития. Сделан акцент на практической значимости культурно-образовательной среды высшего учебного заведения как неисчерпаемом педагогическом потенциале, который способствует расширению границ профессиональной компетентности и формирует основу профессиональной культуры будущего специалиста.

Ключевые слова: культурно-образовательная среда, профессиональная культура, вуз, колледж, будущие специалисты по финансам и кредиту.

Summary

The author of the article determines the urgency of solving the problem of the formation of cultural and educational environment in higher education college for the formation of professional culture of the future specialists in finance and credit. It was carried out an explication of the concept of «cultural and educational environment of a higher educational institution based on analysis of the essence of research results and the structure of the phenomenon of «cultural and educational environment».» The possibilities of cultural and educational environment of the college, presented in scientific works – from the formation of knowledge, skills and abilities to use them in the work prior to the formation of general and professional culture, tolerance, scientific, professional creativity, etc. It illustrates the connection of cultural and educational environment of the institution with the teaching process, as well as with the basic characteristics of modern society – the rapid development of information technology and active implementation of the Internet education. We know his role in the formation of multifaceted possibilities of future specialists, their professional and personal path of develop and the practical significance of the cultural and educational environment of a higher educational institution as an inexhaustible pedagogical potential, which contributes to the basis of the professional culture of the future specialists.

Keywords: cultural and education environment, professional culture, University, College, future specialists in Finance and Credit.